

ISSN: 2014-2846

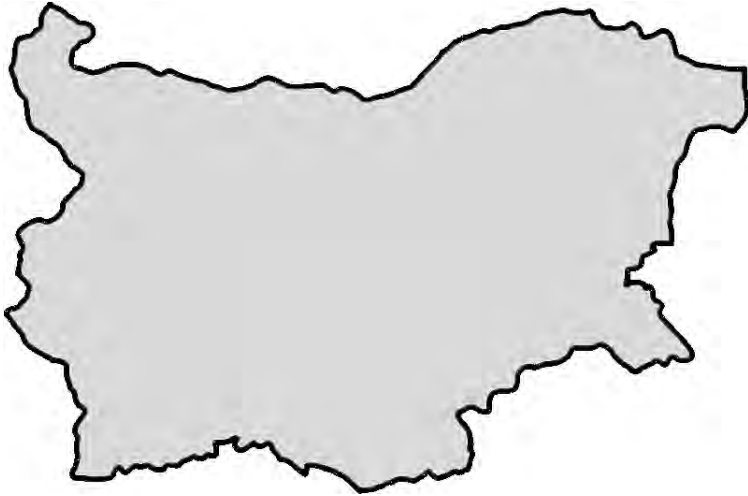

L'UPDIR

EL MÓN DE LA CREENÇA EN ELS VAMPIRS

Núm. 31   Març de 2012

---

www.cercle-v.org

Quatre publicacions de Jean L. Perkowski sobre els vampirs a Bulgària

En el present número de l'*Upir* es publiquen quatre treballs de l'investigador americà Jan Louis Perkowski que amablement va autoritzar a versar en llengua catalana.

La tasca sobre el tema dels vampirs de Perkowski (Perth Amboy, Nova Jersey 1936) és prou coneguda internacionalment.

Doctorat l'any 1965 per la Harvard University

és un especialista en filologia eslava que va exercir com a professor associat en aquesta universitat (1960-1963). Posteriorment, va ser professor lector a la University of California, Santa Barbara (1964-1965); professor agregat a la University of Texas, a Austin (1965-1974); i catedràtic a la University of Virginia, Charlottesville des de 1974 fins el 2006, obtenint la categoria de professor emèrit al jubilar-se.

Perkowski va atraure l'atenció dels mitjans de comunicació americans durant els anys 70 arran de les seves recerques sobre la supervivència de la creença en els vampirs. Com empleat del Canadian Museum of Civilization (1968-1969) va conduir una recerca per al Canadian Centre for Folk Culture Studies, rebent finançament per estudiar el folklore i tradicions caixubis a l'àrea de Wilno (Ontàrio). L'any 1972 va publicar *Vampires, Dwarves, And Witches Among The Ontario Kashubs* – Ottawa: National Museum of Man, National Museum of Canada (Canadian Centre for Folk Culture Studies, núm.1) –. Aquest treball de 85 pàgines va inspirar alguns articles en revistes de divulgació. El fet és que les publicacions van ofendre una part dels habitants de la

---

A la portada, Mapa mut amb els límits actuals de la República de Bulgària.
En aquesta pàgina: Jan L. Perkowski. Fotografia: University of Virginia, College and Graduate School of Arts & Sciences.

zona estudiada i tot va acabar amb una denúncia a la Cambra dels comuns canadencs.

L'interès de Perkowski pels vampirs el va portar a impartir amb èxit cursos de grau sobre la mitologia vampírica. Per aquesta raó, va fer d'editor literari l'any 1976 de *Vampires of the Slavs* – Cambridge, Massachusetts: Slavica Publishers –, un recull de textos i traduccions sobre el tema amb finalitats docents.

Al marge d'una vintena d'articles sobre la temàtica, l'any 1989 va publicar *The Darkling: A Treatise on Slavic Vampirism* que conté material original traduït de llengües eslaves per primera vegada. L'any 2006 va aparèixer *Vampire Lore* – Bloomington, Indiana: Slavica Publishers –, que recollia els 3 llibres esmentats, així com una selecció de 18 articles i participacions en congressos del propi Perkowski. Per a aquest autor, l'origen del vampirisme eslau és el maniqueisme d'origen persa i posteriorment bogomil, veient en aquest fenomen una excrescència de la cultura en la qual apareix sovint com una narració amb moralitat. Les seves idees s'enfronten així en aquest punt a les d'aquells que veuen en els vampirs les restes d'antigues creences animistes i/o xamàniques com Éva Pócs, Gábor Klaniczay, Carla Corradi Musi, Claude Lecouteux o Jordi Ardanuy, al nostre país. Ara bé, tot i que les aportacions teòriques de Perkowski són interessants, el seu domini de les llengües eslaves li ha permès resumir i traduir a l'anglès un important volum de textos publicats en aquelles llengües.

Francesc Casanova

El vampir folklòric búlgar

En un treball anterior titulat «Roots of Balkan vampirism in Bogomil tradition» (*Les arrels del vampirisme balcànic en la tradició bogomil*)¹ vaig traçar els orígens de les creences eslaviques vampíriques i les seves pràctiques a l'enfrontament en el segle IX del paganisme eslav, el bogomilisme i el cristianisme ortodox.

El bogomilisme és una síntesi per desplaçament de diversos altres «ismes», tots els quals comparteixen el concepte essencial dualista iranià en el seu nucli. El dualisme està en conflicte directe amb el que estableix la tradició judeocristiana en la qual l'únic Déu és totpoderós, omniscient i absolutament bo. Aquest, per raons no totalment enteses per l'home mortal, permet l'existència del mal. En canvi, en el dualisme pur, l'origen del mal està fora de Déu. Es troba en el món perceptible i material, on la injustícia i el sofriment sense sentit són tan comuns. Hi ha un altre déu, sovint anomenat Satan, que governa aquest món material del mal, que està en etern conflicte amb el món espiritual del Déu del bé. En el pla microcòsmic el cos de l'home és la tomba de la seva ànima. El cos és el mal i part del reialme de Satanàs, mentre que l'ànima és bona i una part del regne de Déu. Així, el naixement de l'home és l'embolcall de l'ànima divina en un cos irredimible. Només amb la mort l'ànima, una partícula de llum, pot transmigrar cap a la Llum increada. La purificació durant la vida es persegueix a través de l'abstinència de procreació, és a dir, la creació de més matèria i un ascetisme rigorós basat en un rebuig del cos (Obolensky: 1971).

No existeixen fonts originals fidedignes sobre el bogomilisme. Més útils són els bocins que es poden trobar en les polèmiques cristianes contra la secta, de les quals és possible discernir la doctrina dualista de la secta. Tanmateix, hem de tenir en compte que el bogomilisme va ser sincrètic en origen i mai no va disposar d'una organització centralitzada. Per tant, no podem assumir un conjunt tancat de dogmes i rituals uniformes. Hi havia clarament variacions geogràfiques, és a dir, dispersió, així com a través del temps – aproximadament cinc

---

¹Treball presentat al Western Slavic Conference, a Honolulu, Hawaii, el 20 de març de 1982.

segles. L'element essencial dualista, però, sembla haver persistit a través de l'espai i del temps.

Quan es va introduir el bogomilisme als Balcans, va ser en un moment en què el cristianisme ortodox tot just havia començat a estendre les arrels entre els nous conversos eslaus que amb prou feines podien diferenciar l'heretgia de l'ortodòxia, perquè encara estaven reticents a desprendre's de llurs pràctiques i creences paganes. Amb el temps els sacerdots ortodoxos van ser capaços de suprimir la secta bogomil. Alguns reductes de bogomils se les van arreglar per sobreviure dins de les fronteres de l'Imperi Otomà. D'ells unes poques dades ens han arribat fins a nosaltres.

De particular interès són diversos escrits apòcrifs en turc dels Mags Bogomils búlgars (alt clergat) durant els segles XV i XVI. Aquests van ser produïts en enclavaments bogomils que havien sobreviscut a la conquesta otomana i potser fins i tot havien atret a uns pocs turcs conversos. El següent extracte està pres d'una traducció del búlgar d'un d'aquests textos apòcrifs. És una descripció de catequesi sobre la mort i l'enterrament, l'ambient dels vampirsⁱⁱ:

«L'objectiu final de la Força de Destrucció és destruir l'home, que va ser creat per la Força de la Creació.

La Força de la Destrucció és sempre a prop dels homes i els segueix com la seva ombra. Per aquesta raó, l'home sempre ha de ser restaurat. Aquesta restauració es produeix de diverses formes, a saber: a través de les llàgrimes de la Força de la Creació, és a dir, l'aigua (bany i rentat), a través de l'alè de la Força de la Creació, és a dir, l'aire (ventilació de la casa i la vida a l'aire lliure); a través del contacte cada matí amb els primers raigs donadors de vida de la Força de la Creació, que arriben des del sol; a través de mostrar respecte al capvespre a les creacions d'altres cossos celestes de la Força de la Creació, tal com els contemplem, que són la Lluna i les estrelles; a través del treball diari, que no ha de ser interromput, excepte

---

ⁱⁱ L'autenticitat d'aquest text s'ha qüestionat amb posterioritat a la presentació d'aquest treball (Nota de JLP 2004).

en dies festius específics durant tot l'any; i, el darrer de tots, a través dels sermons dels dies de precepte a les esglésies.

Tot això està destinat a preservar la salut, felicitat i l'èxit, tant per a la persona concreta, així com per a tota la comunitat.

Quan, de tota manera, algun membre de la comunitat és víctima de la Força de Destrucció i mort, llavors les campanes de l'església dringuen l'alerta; i, després del treball cada membre de la comuna ha d'anar al cos per expressar el desig que la l'ànima del difunt es reassenti al cos d'una persona que ha de néixer en un futur proper, perquè pugui tornar a la vida a través de la regeneració i, per tant, derrotar la Força de Destrucció, que pot destruir només la part material de l'home i no de l'ànima, que és eterna i l'eternitat de la qual per aquesta via fa que l'home sigui etern.

L'enterrament dels morts s'efectua en un lloc determinat fora de la ciutat i es realitza només a la nit després de la posta del sol o ben d'hora al matí, abans de l'alba.

Dur els cadàvers a les esglésies està prohibit, perquè se sosté que un cadàver pertany a la Força de Destrucció. Els cadàvers són trets de sa casa i duts directament al lloc designat per a l'enterrament. L'assistència dels sacerdots a una persona morta està estrictament prohibida. Els morts són duts i enterrats en presència només d'un dels ancians, car està prohibit a les dones, familiars dels morts i als menors estar presents a l'enterrament. Només els amics i simpatitzants dels morts vénen a l'enterrament. Sobre la tomba de cada persona morta s'hi troba una placa on està escrit el seu nom, l'edat i la data d'enterrament.

Només en el tercer dia després de l'enterrament poden els familiars dels morts arribar-se a la tomba i després una altra vegada quaranta dies després de la mort; i, també en tots els dies de precepte continuen les seves visites per oferir les seves oracions a la Força de la Creació, de manera que l'ànima de l'inhumat sigui reubicada en el cos d'un

nou nascut que s'espera que aparegui entre ells. Durant aquestes oracions, el sant oli s'aboca sobre la tomba que es decora amb herbes aromàtiques i flors. El dol pels morts està prohibit...

Els morts són enterrats embolicats només amb un llençol, sense altra roba o objecte de valor» (Glogov 1943).

A partir d'aquest fragment de catequesi bogomil, és possible abstroure diversos motius que, donada l'evidència disponible, són comuns no només en les diverses formes de bogomilisme, sinó també en les sectes antecessores. Aquests motius són: l'oposició d'un bon déu creador a un malèvol i destructiu déu, un déu malvat que assetja l'home i minva les seves forces. Un joc simbòlic de l'aigua, l'aire, el foc i la terra; alba i el capvespre com a moments de transició; l'associació de la llum, el foc, els cossos celestes i les ànimes dels homes amb el déu del bé; l'associació de la foscor, els cossos dels homes i el món material amb el déu del mal; la interconnexió entre l'home i els elements i fenòmens meteorològics; i, finalment, la migració de les ànimes. Fins i tot una mirada superficial a les dades sobre una mostra del vampir folklòric eslau revela una sorprenent semblança amb el patró dels motius esmentats anteriorment. Un exemple apropiat és el següent text de Bulgària, que es pren de la *Sbornik «za narodni umotvorenija i narodopis»*.

«A més de la creença en diversos éssers demoníacs que continuen habitant les mateixes regions, hi ha una creença molt estesa en els vampirs (*vampir*). Si es difon la notícia d'algú que s'ha convertit en un vampir (*uvampiril*) tothom s'espanta, no només els del seu poble, sinó també els dels pobles veïns. Un cadàver es converteix en un vampir si no ha estat vetllat amb suficient atenció, si una cosa salta sobre d'ell (normalment un gat), o bé si ha patit una mort violenta: suïcidi per penjament, assassinat, enderrocament, etc. No fa gaires anys un vampir va excitar tot el poble de Rajčilovci¹ amb les seves malicioses obres: alliberava el bestiar dels corrals i els va conduir cap a la població; asfixiava joves i vells; dispersava tota mena d'estris de la llar; muntava els cavalls dels camps, etc. Es va convertir

en un vampir perquè va morir d'una mort no natural: va caure del sostre d'un paller, va caure per una rampa i a la tarda estava mort. Els camperols sabien que Velin (tal era el seu nom) es convertiria en un vampir, car, tan aviat com el van vestir (el seu cadàver), es va inflar excessivament i durant el transcurs de la nit es va convertir en un tambor completament bufat. Un vampir en general realitza els seus malèvols trucs durant 40 dies i, si no se'l destrueix, és a dir, assassinat per algun vampirdzhija o devorat per un llop, desenvolupa un esquelet i es torna encara més aterridor. Des de l'alliberament [1878] fins al present [1918] cap dels vampirs va desenvolupar esquelets. Tots van ser destruïts abans dels 40 dies i el populatxo va trobar la seva sang i fluids. Per tal de protegir-se dels vampirs posen un gira-sol a la porta de la casa, ja que estan convençuts que el vampir té por d'ella i no s'atreveixen a entrar» (Zakhariev 1918).

El vampir búlgar és un cadàver guiat per un dimoni. No és un esperit revingut o un fantasma impalpable. El text folklòric il·lustra bé aquest èmfasi en l'aspecte material a través del temor expressat que el dimoni desenvoluparà un esquelet. Motivats pel diable (La força de la destrucció) el cadàver vampíric sotja durant la nit, com es pot veure en el següent text, també de l'*Sbornik*:

«El *vampir* o el *op'ltenie* és una ombra i aquesta seva ombra, d'acord amb Baba Stoenica de Balvanci, és la seva ànima. Ell camina a la nit i, ja que és una ombra, entra a través de tot tipus de forats i esquerdes. Només no s'atreveix a entrar per la xemeneia, encara que sigui molt àmplia, i per la porta, si s'han penjat en ella anells de filferro d'un telerⁱⁱⁱ.

Ell segueix fent el mal, perquè, com un pecador i envanit pel diable, és dolent i venjatiu. Colpeja i tira els estris domèstics: olles, bols i d'altres; vessa galledes d'aigua sobre el foc i l'apaga; colpeja les persones amb un bastó;

ⁱⁱⁱ Baba Stoenica.

estreny i ofega els dorments; i, pesa molt^{iv}. Durant el dia, seu a la seva tomba, però durant la nit surt i està ocupat fins el primer cant del gall; després del primer cant del gall desapareix i torna a la tomba. Això dura durant de 40 dies» (Marinov 1914).

Igual que en els apòcrifs, hi ha una associació de la foscor i el cossos materials dels homes amb la Força de Destrució. Albada i posta de sol apareixen com a moments de transició. La Força de la Destrució sotja l'home, minant la seva força. Hi ha el mateix límit de 40 dies per a la migració de les ànimes. El gira-sol preventiu del primer text folklòric és un exemple de l'associació d'un cos celeste, el sol, amb la Força de la Creació. Això també es manifesta en el freqüent ritual de guariment de la cremació-purificació i separació pel foc, en què el mal, el cos material és destruït i l'esperit s'allibera per unir-se a la Força de la Creació. D'altres elements comuns amb els apòcrifs són el vessament d'oli a la tomba i la semblança de la Força de la Destrució a l'ombra d'un home.

Un exemple de la interacció simbòlica dels quatre elements (foc, terra, aire, aigua) es troba en la neteja ritual del cos amb aigua com es descriu en la continuació del text anterior: «La creença popular considera que la reanimació d'una persona morta causa un gran patiment al difunt en l'altre món, però a l'ensem, també provoca gran deshonra a la família. L'ànima del mort pateix, però el sofriment i l'afflicció també el senten els vius. Això explica per què quan una persona mor, la primera preocupació dels de la casa és rentar-lo [l'aigua, a ell la terra] i l'ungeixin amb oli d'oliva [el foc] i vi ; i l'encensen [l'aire]; i, cuiden perquè res passi sobre d'ell» (Marinov 1914).

L'oposició d'un déu bo i creador a un déu malèvol i destructor es troba simbòlicament en el vampirdzija del primer text folklòric. Una elaboració d'aquest tema apareix en el següent, fragment de la mateixa font:

«Si per diverses raons, un pl^{iv}tenik viu durant sis mesos, li creixen els ossos (*se ukostva*) – com es diu a Samokovsko⁴ o vampirifiquen (*uvampirva*) – com es diu a l'oest de

---

^{iv} Baba Stana de Kridovol², Lomsko³.

Bulgària, és a dir, rep la carn i es converteix en una persona, com era abans de morir. El vampir ara només té carn i pell i no té els ossos ni ungles. Els seus ossos són de cartílag. Aquest upir (*vampir*) viu com una persona normal, excepte pel fet que es refugia en un lloc llunyà, on no el conequin i no el reconequin; i, allà es dedica a la venda o comerç. Es casa com les altres persones i té fills; els fills d'aquests upirs (*vampiri*) són aquells assassins de vampirs (*vampiradzhii*) o (*glogove*), que són els únics capaços de reconèixer els vampirs (*pl'tenici i vampiri*) en veure'ls i matar-los».

Aquesta consanguinitat del bé i del mal, de Déu i del Diable, és un misteri del dualisme primerenc. Juntament amb *otiositas*⁵ o la retirada de Déu (la Força de la Creació) després de la creació, un altre principi dualista, aquesta *coincidentia oppositorum* proporciona racionalització i consol a l'home per les injustícies de la vida d'una manera de vegades més satisfactòria que el cristianisme (Eliade 1972: 128-129). - Què és llavors el vampir búlgar sinó el boc expiatori de la calamitat inexplicable adornat dels ornaments dualistes (bogomils)?

Apèndix

Un apèndix d'exemples es troba en el següent text traduït, un extracte de la *Sbornik «za narodni umotvorenija i narodopis»*.

Vampir

Una persona o certs objectes (sobretot una possessió legal) es diu que han pogut esdevenir esperit impur, però l'existència del qual no és permanent, sinó temporal. Aquests esperits impurs sorgeixen per diferents causes i tenen diferents noms: *Vampirin*, *Pl'tenik*⁶, *V'per*⁷, *Lepir*, *Vapir* i *Drakos*.

L'ànima humana té aquestes diferents noms en diferents parts de la terra búlgara.

Pl'tenika l'oest de Bulgària; *Vampir* a Voden⁸, Bitolja⁹ i

Samokovsko; *V"per* a Demir-xisarsko¹⁰; *Lepir* a T"rnovsko¹¹; *Vapir* a Prilëpsko¹²; *Drakos* a Xaskovo¹³.

El *Pl"tenik* «el que sembla viu», és l'ànima d'una persona després de la seva mort. Segons la creença popular les ànimes o ombres de les persones que són xucladors de sang i lladres comuns cobren vida després de la mort. Els saltejadors de camins i els piròmans que viatjaven per les carreteres i robaven i assassinaven els viatgers o cremaven cases, gavelles, palla i d'altres coses i que en general són anomenats incendiàries. Les dones que havien estat putes, els traïdors, els que simpatitzen amb lladres i incendiàries. Dispenseres que alhora eren meuques i fraternitzaven amb els turcs i les que donaven mesures curtes¹⁴. Les dones que eren bruixes (vështici), apareguts (brodnici), bruixes (mag'osnici), remeieres (biljarki), bruixes de la fertilitat (mamnici) i les que causaven mal en ésser dutes a aquest món a través de la màgia.

Sense falta tots aquests esperits immunds es converteixen en *vampiri* o *pl"tnici*, perquè la seva ànima no és capaç de pujar al cel i roman un cert temps ací a la terra per patir i es converteixen en un *vampirin* a través del poder del diable^v.

En *pl"tenici* es converteixen així:

Aquells que són víctimes d'una bala, els penjats, ofegats o degollats^{vi}.

Aquells que intenten suïcidar-se i matar el altres^{vii}. Els que moren molt vells^{viii}.

Aquells que al morir no estan batejats o no són ungit amb oli [d'oliva] i vi; i, aquells que són enterrats sense encens^{ix}.

---

^v Baba Elka de Chupren'e¹⁵; Baba Vida i Babi Todora de Stak'ovci¹⁶, Belogradchishko¹⁷; Baba Jona of Rakovica¹⁸, Kulsko¹⁹; Baba Pena d'Stubel²⁰, Kuglovsko; Baba Mirija Sivkonova de Malorat²¹; Baba Rajka de Knezha²²; Baba Stoenica de Balvanci, T"rnovsko²³; Baba Despa de Dere-maxla²⁴, K"z"l-agachkoj²⁵ i d'altres.

^{vi} Baba Stoenica de Balvanci, Baba Despa de Dere-maxla.

^{vii} Baba Stoenica de Balvanci, Baba Velika de Rusokastro²⁶.

^{viii} Baba Vida de Stak'ovci; Baba Susa d'Obelja Sofijsko²⁷.

Aquells que al morir no són rentats i se'ls enterra sense netejar^x.

Aquells que després de mort no se'ls esguarda bé i salta alguna cosa sobre d'ells: un gat o un pollastre; o el cadàver a través del qual les dones passen d'una a l'altra alguna cosa^{xi}.

La creença popular considera que la reanimació d'una persona morta causa grans patiments al difunt en l'altre món, però a l'ensems, però que també provoca gran deshonra a la família. L'ànima del difunt pateix, però el sofriment i el dolor també el senten els vius.

Per aquesta raó, quan una persona mor, la primera preocupació dels de la casa és rentar-lo i ungir-lo amb oli d'oliva i vi per encensar-lo. I també tenir cura que res passi sobre d'ell.

Qualsevol que sigui molt vell i tafanegi o quelcom que salti sobre d'ell. Perquè no es converteixi en un reanimat, l'han de tractar. El tractament consisteix en el següent:

Travessen el seu estómac (al melic) amb un gran, llarg i roent clau, anomenat «*palamarec*». Això es fa quan estan a punt de posar-lo a la tomba. Em vaig trobar amb aquest tipus d'escenes en els següents pobles: Jarlovica³⁰, Lomsko el 1886 i a Obelja, i, a Obelja, Sofijsko el 1893. Aquest procediment o tractament defensiu s'anomena «sponi», «el fan reposar sponi».

També posen substàncies inflamables en el cinturó: pólvora, un llumí, cànem; i, d'altres. I omplen els seus oïdes amb cotó.

A Demir-Xisarsko els claven una gran agulla al melic i els posen esbarzers i un altre cop alguna cosa que cremi fàcilment^{xii}. En alguns llocs, a més d'això, li tallen els talons al difunt^{xiii}.

---

^{ix} Baba Rusa Slavova de Kipilovo²⁸.

^x Baba Dona Uzum-Nikolova de Shipka²⁹.

^{xi} Baba Pena Ristova d'Stubel.

^{xii} Lěxovo³¹ i K''rchovo³².

^{xiii} Baba Pena d'Stubel, Kutlovsko.

El *vampir* o *op"ltenie* és una ombra i aquesta ombra, segons Baba Stoenica de Balvanci, és la seva ànima. Camina de nit i, des que és una ombra, penetra a través de tot tipus de forats i esquerdes; només no s'atreveix a entrar per les xemeneies, encara, que sigui molt ample; i, per la porta, si s'ha penjat anells de filferro d'un teler^{xiv}. Ell segueix fent el mal car, com un pecador i crescut pel diable, és dolent i venjatiu. Colpeja i tira els estris domèstics: olles, bols i d'altres; vessa galledes d'aigua sobre el foc i l'apaga; colpeja les persones amb un pal; estreny i ofega els dorments i pesa molt^{xv}.

Durant el dia se seu a la seva tomba, però durant la nit surt i està ocupat fins el primer cant del gall; després desapareix i torna a la tomba. Això té una durada de 40 dies; si no és exterminat, guanya força i ja no camina només a la nit, sinó també durant el dia i no torna a la tomba. És per això que fins el 40è dia és fàcil d'eliminar, car durant el dia roman a la tomba, però després de 40 dies és molt difícil, perquè és difícil localitzar on es troba.

Només els assassins de vampirs (*glog*) els maten, també les persones nascudes en dissabte els poden veure. Aquests assassins de vampirs (*vampiradzhi*) a més dels que neixen el dissabte (*s"botnici*), també aquells que són engendrats pels mateixos vampirs (*pl"tenici* o *vampiri*). Només aquests assassins de vampirs són capaços de veure i matar vampirs.

Si per diverses raons *pl"tenik* viu durant sis mesos, li creixen els ossos (se ukostva) – com es diu a Samokovsko o vampirifica (*uvampirva*) – com es diu a l'oest de Bulgària, és a dir, rep la carn i es converteix en una persona, com era abans de la seva mort. El vampir ara només té carn i pell i no té ossos ni ungles; els seus ossos són de cartílag. Aquest upir (*vampir*) viu com una persona normal, tret que fugi a un lloc llunyà, en què no el conegui ningú ni sigui reconegut, i allà es dediqui a la venda o al comerç, es

---

^{xiv} Baba Stoenica.

^{xv} Baba Stana de Kridovol, Lomsko.

casi com les altres persones i tingui fills. Els fills d'aquests vampirs (*vampiri*) són aquests assassins de vampirs (*vampiradzhi*) o (*glogove*) que són els únics capaços de reconèixer els vampirs (*p"ltenici i vampiri*), en veure'ls, i matar-los.

Aquests vampirs beuen la sang del bestiar i de la gent, car no tenen un altre aliment. Se'ls reconeix pel fet que no tenen nas (xip, «xato») i que els seus cossos són tous: quan caminen trontollen i es balancegen^{xvi}.

El vampir (vampir) arriba a ser molt nociu si es viu des de fa tres anys. Entre els nombrosos casos concrets es citen.

A Dospej³⁶, Samokovsko, s'explica la següent història. Hi havia gent del poble, que va anar a Istanbul a treballar. Allà va morir una persona i va ser reanimada (*se up"ltil*). Amb el pas del temps es va tornar corporal (*se ukostil*), va marxar d'Istanbul i va arribar al seu poble. La seva muller, que havia estat informada de la seva mort, quan el va veure, es va adonar pel nas i d'altres coses, que no era el seu antic marit, sinó un vampir (uvampirenijat). Ho va explicar als habitants del poble i junts el van agafar. Quan es van convèncer que era un vampir, el van tancar en un paller als afores de la població. Van calar foc i el van cremar^{xvii}.

A Varush³⁷, Prilepsko una tal Pache va morir i es va convertir en un vampir [se uvampiril] i un cert G'ore Achkov el va matar amb un rifle. Al matí, a la tomba del difunt van trobar sang coagulada (Prilepsko).

A Mesimir, Vodensko³⁸, fa 50 o 60 anys hi havia molts vampirs (*vampiri*).

A Lomsko també hi ha molts vampirs (*vampiri*).

En les notes del viatger Gerlach, que va visitar Turquia als anys 1573-1578, llegim les següents línies sobre els mateixos vampirs (*vampiri*):

---

^{xvi} Djado Stojno i Djado Xristo de Kakrena, Lovchensko³³; Djado Georgi i Baba Petrocici de Brusen³⁴, Tetevensko; Djado Kalcho de Gorno-Pavlikeni³⁵ i d'altres.

^{xvii} Jo, personalment, vaig recollir aquestes dades a Dospej el 16 de gener de 1903.

El 19 d'agost de 1577, Dominc, el nostre intèrpret, relata que a Bulgària i Grècia (aquí ell va entendre Rumèlia, Tràcia) algunes persones morien i després eren enterrades. Però quan havien estat excomunicats de l'església o d'alguna forma impia, no es descomponien. Durant la nit, el diable entrava en els que havien sortit de les seves tombes i espantaven la gent. De vegades, fins i tot els infectaven i els enverinaven. A causa d'això, els exhumen i els cremen. Llavors, cada persona d'aquest lloc porta una o dues peces de fusta per a la foguera i el sacerdot roman dret prop d'ell amb un cremador d'encens i diu en veu alta:

“Senyor, tingueu pietat!”.

“El mateix va passar fins i tot a Istanbul el 21 maig de 1575”.

Els turcs per petició dels grecs van incinerar el cos d'un grec que durant dos anys s'havia mantingut íntegre a la seva tomba amb la seva pell. Alguns van dir que ja l'havien vist la mateixa nit després de morir i d'acord amb d'altres aquesta mateixa nit va sortir i va matar 15 persones³⁹.

Aquesta història és molt valuosa per a nosaltres, perquè ens mostra com els nostres avantpassats van veure aquest mateix tema al segle XVI. L'extermini dels vampirs (*vampirite*) es duu a terme només literalment per espins = exterminador de vampirs (*vampirdzhite*). Els mètodes varien segons el criteri de cada exterminador de vampirs. O bé exhumaven els cadàvers i els cremaven públicament – com en els exemples que Dominic ha assenyalat per a nosaltres–, o bé obrir la tomba i empalar el cadàver amb una punxa roent i després abocar-hi vi bullint i oli d'oliva sobre d'ell, – un exemple me'l van mostrar a Kamenopole⁴⁰, Vratschansko; o, el mataben amb una bala – cosa de la qual hi ha molts exemples que em van relatar personalment i també es descriuen a Sbm. XII. 126, Bitolsko⁴¹. En aquest cas es relata que el vampir (vampir"t) li agradava molt la música. Per tant, l'assassí de vampirs (*vampirdzhijata*) va tocar per a ell i el vampir (vampir"t) va sortir a ballar. Quan ell estava ballant el *vampirdzhija* el va matar amb un rifle.

Un vampir exterminat (*vampir*) es presenta en negre, sang coagulada^{xviii}.

Jan Louis Perkowski

Aquesta ponència va ser defensada amb el títol «The bulgarian folkloric vampire» en el 3r Joint American-Bulgarian meeting», Boston, 1992. Traducció i notes amb autorització de l'autor.

Notes de traducció

¹ Segons Perkowski (*The Darkling: A treatise on Slavic vampirism*. Columbus, OH: Slavica Publishers, 1989: 82) aquesta població pertany al districte de Kyustendil (Кюстендил), a l'oest de Bulgària. No hem estat capaços de localitzar aquest indret. Tanmateix hem trobat una població així anomenada en búlgar (Райчиловци), una localitat del municipi de Bosilegrad, actualment a Sèrbia – Рајчиловци, en serbi –, però amb una majoria de població búlgara. Bosilegrad i una part de Dimitrovgrad van passar de ser sobirania búlgara a pertànyer al Reialme dels serbis, els croates i els eslovens el 1920 com a conseqüència del Tractat de Neuilly entre Bulgària i de les potències vencedores de la Primera Guerra Mundial, signat el 27 de novembre de 1919. Els búlgars es refereixen a aquestes zones junt amb d'altres de l'actual Macedònia com a Западни покрайнини (Els afores occidentals). En el moment d'escriure el text (1918) era sobirania búlgara.

² Криводол, al nord-oest de Bulgària, Província de Vratsa.

³ Lom (?), al nord-oest de Bulgària, a la província de Montana.

⁴ Samokov (Самоков), en el districte de Sofia, al sud-oest de Bulgària.

⁵ L'ociositat.

⁶ Plătenic (пльтеник)

⁷ Văper

⁸ Воден, província de Khàskovo, a la part centre-sud de Bulgària.

⁹ Битоля, a la part sud-oest de l'actual República de Macedònia. Fou un assentament del Primer Imperi búlgar entre els segle VIII i XI. El 1392 passà a mans dels turcs fins els 1912. Pel tractat de Bucarest (1913), Bitola havia de quedar sota control de Bulgària d'acord als pactes

---

^{xvii} Veles⁴².

previs d'aquesta amb Sèrbia. Però l'exèrcit serbi va entrar a la ciutat i va refusar entregar-la a Bulgària – que la va ocupar entre 1915 i 1916, durant la Primera Guerra Mundial i també durant un temps a la Segona Guerra Mundial –. Una bona part de la població sembla que era del grup etnicolingüístic búlgar encara a principis del segle XX.

¹⁰ Sidirokastro; валовища (valovishta) en búlgar; Demirhisar en turc i Σιδηρόκαστρο en grec. Actualment, pertany a la municipalitat de Sintiki, Grècia, no gaire lluny de la frontera amb Bulgària.. L'any 1912 va passar a mans búlgares, però uns mesos després va tornar a control grec en acabar la Guerra dels Balcans. L'any 1915 va passa a dependre de les Potències Centrals. Entre 1941 i 1944 va ser ocupada per Bulgària, però després de la Segona Guerra Mundial va tornar a ser sobirania hel·lènica.

¹¹ Veliko Tarnovo (Велико Търново), al nord de Bulgària.

¹² Прилепско. Actualment Prilep (Прилеп), és una municipalitat i ciutat del sud de Macedònia.

¹³ Khàskovo. En búlgar Хасково (Haskovo), ciutat i província del sud de Bulgària, no gaire lluny de les fronteres amb Grècia i Turquia.

¹⁴ Que estafaven amb el pes.

¹⁵ Тхупрене (Чупрене) al nord-oest de Bulgària, a la província de Vidin, la més septentrional del país.

¹⁶ Stakevtsi (Стакевци) ?

¹⁷ Belogradchik (Белоградчик), també a la província de Vidin.

¹⁸ Раковица, població de la municipalitat de Makresh, també a la província de Vidin.

¹⁹ Кулско

²⁰ Stubel (Стубел), a la província de Montana, al nord-oest de Bulgària, que limita amb Vidin.

²¹ Малорад a la província Vratsa, que limita amb la de Montana.

²² Кнежа, a la província de Pleven, limitant amb la de Vratsa.

²³ Veliko Tarnovo.

²⁴ Dere Mahle (Дере Махле)?, actualment a Voden (Воден), en el municipi de Bolyarovo a la província de Iambol, al sud-est de Bulgària.

²⁵ Kazalagachko ? (Казалагачко) a Elhovo (Елховско), Iambol.

²⁶ Русокастро, a Kameno, província de Burgas, al sud-oest de Bulgària.

²⁷ Actualment a Sofia.

²⁸ En el municipi de Kotel (Котел), a la província de Silven, al centre-est del país.

²⁹ Шипка, a la part central de Bulgària, a la municipalitat de Kazanlak,

província d'Stara Zagora.

³⁰ Iarlovitsa (Ярловица), municipi de Dimovo, al districte de Vidin.

³¹ Lehovo (Лехово), actualment a Sandanski, a la província del sud-oest de Blagoevgrad.

³² Kičevo (Кичево) ?, a la part oest de Macedònia.

³³ Kazachevo (?Казачево) en el municipi i província de Lovech, en el nord-centre de Bulgària.

³⁴ Província de Sofia.

³⁵ Lovech (Ловеч), centre-nord de Bulgària.

³⁶ Доспей (Samokov).

³⁷ Варош a Ohrid?

³⁸ Воденско, actualment Rizari, a la municipalitat d'Edessa, al nord de Grècia.

³⁹ La referència és críptica en sresulta críptica: «Gerlach 94. Els grecs. La narració de Dominic». Naturalment es tracta del *Stefan Gerlachs des Aeltern Tagebuch*, però d'edició no identificada.

⁴⁰ Kameno Pole (Камено поле), al nord-oest de Bulgària. Pertany al districte de Vratsa.

⁴¹ Alinci (?) al sud de Macedònia, entre Mogila i Musinci.

⁴² Велес, ciutat del centre de Macedònia.

Referències

Mircea Eliade (1972). *Zalmoxis – the Vanishing God*. Chicago: the University of Chicago Press.

Anton Glogov (1943). *Vogomilskoto uchenie*. Sofija.

Dimitar Marinov [Димитър Маринов] (1914). «Народна вора и религиозни Народни обичаи» [Narodna vora i religiozni Narodni obichai, Tractat de Costums populars i religioses]. *Сборник за народни умотворения [Sbornik za Narodni umotvorenija]*, vol. XXVIII: 216-218.

Dimitri Obolensky (1971). «The dualist movement in Eastern Europe». A: *Byzantium and the Slavs: Collected Studies*, XII. London: Varioum Reprints, p. 1-23.

Jordan Zakhariiev [Йордан Захариев] (1918). «Кюстендилско крайще» [Kjustendilsko krajshte, Província de Kyustendil Kraishte]. *Сборник за народни умотворения [Sbornik za Narodni umotvorenija]*, vol XXXII, p. 146.

Més informació sobre el vampir folklòric búlgar

La *Sbornik za Narodni umotvorenija* és una veritable cornucòpia de dades sobre el vampir folklòric búlgar. Dins dels setanta anys de funcionament des de 1890 fins 1960 hi ha més de quaranta articles independents que tracten, almenys parcialment, del vampir folklòric búlgar. Aquestes dades van ser recollides de totes les regions importants, com es pot veure al mapa adjunt.

A «Roots of Balkan vampirism in Bogomil tradition» (ponència presentada en la *Western Slavic Conference*, Honolulu, 1982), «The Bulgarian Folkloric Vampire»¹ (ponència presentada en el *Third Joint American-Bulgarian Meeting*, Boston, 1982) i, finalment, a *The Darkling: A Treatise on Slavic Vampirism* (publicat per Slavica Publishers el

Mapa amb la distribució d'indrets amb relats de vampirs recollits a *Sbornik za Narodni umotvorenija*

1989) he intentat una anàlisi parcial d'aquest textos vampírics. Aquí continuaré aquest procés amb especial èmfasi en els elements d'Empèdocles.

Durant l'època daurada de Grècia, Empèdocles va proposar la teoria que l'univers està compost només de foc, aire, terra i aigua. Cada objecte individual a l'univers es compon d'una combinació d'aquests quatre elements. A tall d'exemple, va entendre els ossos com compostos de dues parts de terra, dues parts d'aigua i quatre parts de foc. Va afirmar a més que res a l'univers ni es crea ni es destrueix. Les coses simplement canvien de forma a través d'un reordenament de les proporcions entre aquests elements. També va veure l'afecte com una combinació dels elements, però la pugna com un dispersor.

Tingueu per segur que jo no estic a punt d'afirmar que els pagesos del segle XIX de Bulgària estaven versats en els ensenyaments arcans dels antics filòsofs grecs. No obstant això, una forma molt bàsica d'aquesta teoria científica es va filtrar a les estructures de les creences populars, servint com una teoria pseudocientífica per a la manipulació de «les lleis secretes de l'univers» en els rituals de màgia. Aquesta certament no és l'única teoria científica que sobreviu en el folklore. De tots és conegut l'astrologia com a desacreditada antecessora de l'astronomia.

En el meu llibre, *The Darkling*, vaig analitzar un conjunt de textos de vampirs que representen tots els col·lectius eslaus importants. En tots ells, corre un àlgebra o una combinació sistemàtica dels quatre elements d'Empèdocles. A la base d'aquesta àlgebra es troba una fórmula noció fonamental del dualisme heretat del dualisme iranià a través dels Mags Bogomils: l'oposició d'un déu bo i creador; i, d'un déu maligne i destructiu. Llum, foc, els cossos celestes i les ànimes dels homes s'associen amb el déu del bé, mentre que la foscor, els cossos dels homes i el món material s'associen amb el déu del mal.

Anem ara a aquest factor de l'àlgebra a partir d'un text trobat a *Sbornik*, de D. Marinov (1914). Un exemple de la interacció simbòlica entre els quatre elements es troba en la neteja ritual del cos amb aigua, presentat per Marinova en el següent extracte:

La creença popular considera que la reanimació d'una persona morta causa un gran patiment al difunt en l'altre món, però a l'ensem, també provoca gran deshonra a la

família. L'ànima del mort pateix, però el sofriment i l'aflicció també el senten els vius. Això explica per què quan una persona mor, la primera preocupació dels de la casa és rentar-lo [l'aigua; a ell, la terra] i l'ungeixin amb oli d'oliva [el foc] i vi ; i l'encensen [l'aire]; i, cuiden perquè res passi sobre d'ell.

Aquí la terra (l'aspecte material del cadàver) és negatiu; i, l'aigua, el foc (l'oli d'oliva) i l'aire (encens) són tots purificadors positius.

A més Marinov escriu:

«Si per diverses raons, un plⁿtenik² viu durant sis mesos, li creixen els ossos (*se ukostva*) – com es diu a Samokovsko³ o vampirifiquen (*uvampirva*) – com es diu a l'oest de Bulgària, és a dir, rep la carn i es converteix en una persona, com era abans de morir».

El vampir búlgar és un cadàver guiat per un dimoni. No és un esperit revingut o un fantasma impalpable. El text anterior il·lustra molt bé aquest èmfasi en l'aspecte material dels vampirs a través del temor expressat que el dimoni desenvoluparà un esquelet. El mateix nom del vampir-plⁿtnik (de plⁿt, carn), posa l'accent en el seu aspecte material.

En la descripció de les activitats dels vampirs Marinov estableix:

«...vessa galledes d'aigua sobre el foc i l'apaga; [...] estreny i ofega [aire] els dorments; i, pesa [terra] molt».

Aquí, per al vampir, l'aigua s'oposa al foc i la terra a l'aire. Aquestes relacions són, per descomptat, oposades a les de les possibles víctimes del vampirs, la postura dels quals es reflecteix en tots els exemples anteriors.

De les precaucions dels vampirs i remeis estableix Marinov:

«També posen substàncies inflamables (foc) en el cinturó: pólvora, un llumí, cànem; i, d'altres. I omplen els seus oïdes amb cotó.

Aquí el foc és més, com ho és també en el remei següent:

«Quan es van convèncer que era un vampir, el van tancar en un paller als afores de la població. Van calar foc i el van cremar».

Quan es va convèncer que era un vampir, el van tancar en un cobert de fenc a la vora del llogaret. Ells hi van calar foc i el van incinerar».

Per descomptat, el foc purificador consumeix totalment la substància material del mal (terra) i allibera l'ànima per unir-se al regne de la bondat, el radiant, alliberant-se dels lligams amb el regne del mal, la foscor. El vampir, com a habitant del regne de la foscor, queda ben il·lustrat per Marinov en el següent text:

«Durant el dia, seu a la seva tomba, però durant la nit surt i està ocupat fins el primer cant del gall; després del primer cant del gall, desapareix i torna a la tomba».

Dins del conjunt dels quatre elements d'Empèdocles es desprèn de les dades sota escrutini que hi ha una oposició diametral entre la terra i el foc, mentre que l'aire i l'aigua semblen servir com a complement del foc. El vampir és de la terra. És de naturalesa material, no espiritual. El foc és el seu enemic i principal arma a l'arsenal de víctimes potencials. Aire i l'aigua són menys armes. Aquesta oposició està clarament dibuixada en aquest fragment final de Marinov. En realitat es tracta d'una cita de les notes d'un viatger del segle XVI anomenat Gerlach, que va visitar l'Imperi Otomà el 1573-1578:

«El 19 d'agost de 1577, Dominc, el nostre intèrpret, relatà que a Bulgària i Grècia (aquí ell va entendre Rumèlia, Tràcia) algunes persones morien i després eren enterrades. Però quan havien estat excomunicats de l'església o d'alguna forma impia, no es descomponien. Durant la nit el diable entrava en els que havien sortit de les seves tombes i espantaven la gent. De vegades, fins i tot els infectaven i els enverinaven. A causa d'això, els exhumen i els cremen.

Llavors, cada persona d'aquest lloc porta una o dues peces de fusta per a la foguera i el sacerdot roman dret prop d'ell amb un cremador d'encens i diu en veu alta:
“Senyor, tingueu pietat!».

D'especial importància en aquest relat de vampirs és la manera de detectar-lo: la manca de descomposició en el cadàver, car la descomposició significa la desaparició gradual de la part material del cos. A més, Genach estableix que primer el cos s'aixeca per si mateix i només llavors és incentivat a atacar per un esperit maligne, el Diable, que entra en ell. En conseqüència, el vampir és sobretot un cadàver, un cadàver animat. La seva nèmesei és el foc, aquí en forma d'una cremació ritual en el qual cada habitant, individualment, participa aportant un tros de llenya a la foguera. Així, en termes dels quatre elements, el foc venç la terra amb l'ajuda d'aire (encens).

Jan Louis Perkowski

Aquesta ponència va ser defensada amb el títol «More on the Bulgarian folkloric vampire». Dokladi-Folklor (Vtori mezhdunaroden kongres po búlgaristika, 15) [Contribucions sobre Folklore (Segon Congrés Internacional d'estudis búlgars). Sofija: Bǎlgarska Akademija na Naukite, 1988, pp. 447-455. Traducció i notes amb autorització de l'autor.

Notes de la traducció

¹ «El vampir folklòric búlgar», en aquet mateix número de l'Upir, p. 103-115.

² Plătenic (плътеник).

³ Samokov (Самоков), en el districte de Sofia, al sud-oest de Bulgària.

Referències

Dimitar Marinov [Димитър Маринов] (1914). «Народна вора и религиозни Народни обичаи» [Narodna vora i religiozni Narodni obichai, Tractat de Costums populars i religiosos]. *Сборник за народни умотворения [Sbornik za Narodni umotvorenija]*, vol. XXVIII: 216-218.

Els vampirs de Bulgària i Macedònia: una actualització

Dues noves col·leccions de narracions populars que contenen textos sobre vampirs s'han publicat recentment [1999], un a Bulgària d'Evgenija Miceva *Невидими нощни гости* (1994); i, l'altre, a Macedònia, més especialitzat, *Народна демонологија на Македоните* de Tanas Vražinovski (1995). Aquest darrer va estar precedit pel de Spirovska i Vražinovski *Вампирите во македонските верувања и преданија* (1988). Aquestes recents publicacions aporten nou valuós material el qual ha estat recollit durant aquest darrer mig segle. Els estudis previs sobre els vampirs búlgars i macedonis, incloent els meus propis (Perkowski 1986; 1988 2012 [1982]; 2012 [1988]) s'han basat principalment amb materials anteriors a la Segona Guerra Mundial publicats a *Сборник за народни умотворения и народопис*, ja siguin búlgars o macedonis –inclòs la col·lecció de narracions macedònies Cepenkov– (Daskalova; Dobрева; Koceva; Miceva 1985: 376-381). Les meves contribucions anteriors a aquest tema s'han centrat en problemes de taxonomia, que de fet encara no s'han resolt de forma definitiva, principalment: què és un vampir? Quines són les subespècies? Com distingir-los d'altres éssers demoníacs? Donat que el vampir folklòric varia segons el lloc i el moment, quins són els elements essencials en qualsevol anàlisi de components? Aquestes qüestions les vaig tractar amb cert detall en el llibre *The Darling* (1989), especialment en els capítols «Daemon Contamination» i «Slavic testimony». Tanmateix, la meua anàlisi en general un altre cop es basa en dades anteriors a la Segona Guerra Mundial. Aquí jo limito els meus comentaris a la funció, particularment a la funció social, el paper del qual varia segons el lloc i el moment des del tabú forçador d'allò negatiu a allò inductor/reductor d'ansietat (Perkowski 1976: 138-139). A més, les dades no s'extreuen de tota Eslàvia, sinó que es limita al darrer material búlgar i macedoni disponible, el qual fàcilment dona fe d'una tradició vampírica eslava meridional. Material corroborador serbi es pot trobar a *Казивања о нечастивим сияамап* de Radoslav Randenković (1991: 104-105).

---

¹ Veure Evgenija Miceva (1984).

A més de la recent publicació de les obres ja citades també hi ha dues tesis inèdites de gran rellevància: *Български демонологични и митологични вярвания* (Sofia 1983) de Rachko Popov i *Демониèни представи и персонажи в бългáрски фолклор* (Sofia 1984) d'Evgenija Miceva. Començaré amb aquesta.

La tesi de Miceva ofereix una gran riquesa de detalls, més que qualsevol de les altres obres esmentades aquí. El seu objectiu principal és l'estudi de tres dimonis búlgars, el vampir, el karakondžol i talasüm, en el context del culte a la mort. Defineix els dimonis com a «éssers de l' "altre" món amb característiques negatives i mal disposats cap a la societat humana». Miceva veu l'origen en l'antiguitat animista i precristiana quan es van establir costums com a protecció contra l'amenaça dels morts que retornaven, vagant entre els dos mons durant el primer any després de la mort, especialment a aquells que morien de forma poc natural. Els vampirs estan relacionats amb la continuació de la vida humana a l'altre món. L'autora atribueix la supervivència d'aquests dimonis i dels rituals a una determinació per part dels primers missioners cristians per eradicar els déus eslaus pagans, és a dir, alta mitologia, (déus que no estan limitats espacialment i són similars a les dels antics grecs i romans), així prestant poca atenció als dimonis de la baixa mitologia (éssers limitats espacialment sobrenaturals ctònics). Per una imatge de la seva presentació del vampir folklòric búlgar, seguiré el meu esquema d'anàlisi com el vaig presentar a *The Darkling* (1989: 75-78).

1. Font d'informació. El seu corpus consisteix en més de 500 elements tant publicats com no publicats. Les fonts inèdites procedeixen principalment dels arxius de l'Institut de Folklore de Sofia, on l'autora estava empleada. Va recollir la major part de les seves dades durant l'últim quart de segle, la major part d'ells no són relats populars sinó esdeveniments, etc.
2. País i regió. Els textos van ser reunits procedents de tot el territori ètnicament búlgar, incloent-hi Macedònia Pirin¹ i es limiten essencialment als límits polítics actuals de Bulgària.
3. Nom. El terme més comú és *Vampir* per referir-se al dimoni empíric presentant-se amb 73 variacions. També apareixen d'altres denominacions, incloses les dues que ja hem citat.

4. Origen. Hi ha sis formes per convertir-se en vampir:
  - I. Una vida abreujada (homicidi, suïcidi).
  - II. Un animal (o au o persona) ha saltat per damunt del cos o algú ha donat un objecte per sobre (quan es prepara per a la vetlla).
  - III. Quan les precaucions no es duen a terme: no es punxa el cos amb un punxó, no s'envolta el cos amb un anell d'espines, es concep un fill en un període prohibit, no haver posat un clau on el cos havia estat ajagut immediatament després de ser retirat per a l'enterrament.
  - IV. Si el ritual d'enterrament no s'ha completat amb exactitud.
  - V. Enterrament en vida d'una persona (o la seva ombra).
  - VI. Les bruixes poden convertir-se en vampirs en morir.
5. Detecció. Quan un vampir masculí apareix immediatament després de morir, se li veu moure el bigoti en el taüt. Una dona somriu burlescament quan se la duu a la tomba. La majoria de vegades la presència d'un vampir s'infereix arran del seu atac. Quan s'exhuma un vampir se'l troba inflat i vermell amb un somriure burleta a la cara.
6. Atributs. Els vampirs evolucionen per etapes d'esperit fins a forma humana:
  - I. una força invisible
  - II. una ombra
  - III. una bossa de pell sense forma, ni ossos ni nas.
  - IV. un animal
  - V. una persona

En les primeres etapes se'l detecta pel soroll (*бук бук*) que fa a la casa a la nit. Hi ha molt pocs relats sobre l'aparença externa d'un vampir, sobretot perquè és perillós veure un dimoni. Si no se'l destrueix, els vampirs desenvolupen ossos dins la seva bossa de pell, que està plena de sang gelatinosa coagulada, i finalment, acaben semblant ésser persones normals. A continuació, s'allunyen, es casen, i tracten de passar de manera normal, excepte que tenen por de les agulles i d'altres objectes punxants, els quals podrien perforar el sac de pell. El seu sexe, edat i origen ètnic (búlgar, turc, gitano) gairebé sempre assenyalats en els relats.

7. Patró d'activitat. Fa sorolls a la teulada/sostre, desbarata objectes, tira pedres i aboca la pols i deixalles – terratrèmol a l'origen?– . Ofega la gent adormida – el vampir és nocturn –. Dóna cops que no es veuen. Es beu la sang d'animals i persones. Quan és jove, es beu sang animal i pren la forma d'un animal. Quan és més gran es beu la sang humana i pren forma humana. Quan es transformen en animals, pot ser en qualsevol de les espècies domèstiques o salvatges. La intensitat de la seva alimentació depèn del seu desenvolupament. Els seus llocs de preferència són els que no són perillosos per a ells i on volen venjança. Tendeixen a triar les víctimes joves en transició, com ara els recent casats. Poden aparèixer com un solter en una reunió de joves, o visitar la casa d'una promesa per beure la seva sang. Els vampirs poden custodiar estructures en què hi ha persones enterrades entre murs o on van ser assassinades, ja que els assassins i els suïcidis són enterrats en el lloc que van morir. Llavors ataquen els transeünts – vegeu l'exemple de sota –. Els tipus de vampirs, són doncs *esvalotador*, *sufocador*, *bevedor de sang* i *guardià*. Ells poden portar la malaltia o la mort i poden reingressar a la societat que van deixar.
8. Precaucions. Clavar el cos amb una agulla; envoltar-lo amb espí; clavar l'ànima en el lloc on havia jagut el cos. Evitar relacions sexuals durant els temps tabú; el vi calent, un substitut de la sang (és a dir, el portador de l'ànima), es vessa a la boca d'un cadàver o a la tomba.
9. Remeis. El remei fonamental és la punció per diversos mitjans, però sobretot empalant. Un vampir destruït es transforma en una substància gelatinosa, l'origen de la qual és la sang continguda en el sac de pell.
10. Funció social/psicològica. Per a l'establiment de relacions amb els morts, és a dir, els avantpassats, són necessaris els intermediaris. En alguns casos, juguen el doble paper de dimonis i criatures ctòniques benignes. Per a nosaltres, la idea que després de la mort algunes ànimes es converteixen en dimoni és un fenomen sobrenatural, però per als nostres avantpassats era simplement una part de la vida quotidiana. Aquests vampirs actuen a la nit quan la gent està immobilitzada i quan somien. Com els avantpassats, els vampirs molesten els vius per tal que aquests darrers se'n

recordin d'ells i dels altres morts, per tant ens castiga per haverlos abandonat. Tots hem de bregar amb la mort i aquest és el context dels relats de vampirs. Aquest sistema demoníac serveix com un sistema regulador de la «persona del folklore». Els tabús en aquestes narratives orals de vampirs serveixen per reforçar les normes socials. Els límits del món visible corren cap a rius, muntanyes, terraplens i molins d'aigua. Més enllà es troba l'«altre» món invisible, és a dir, la zona perillosa. Així, queda establert un perímetre d'activitat del dimoni. Els vampirs estan vinculats amb el cicle dels rituals del calendari: els dies «impurs», entre Nadal i l'Epifania, és a dir, la mort i la resurrecció de la vegetació.

La tesi de Popov és d'abast molt més ampli. El seu objectiu és caracteritzar tota la demonologia i mitologia de Bulgària des del final del segle dinou fins a mitjans del segle vint. Així, dedica molt menys espai al vampir. Les seves dades deriven principalment de fonts publicades, però també es complementen amb la d'arxius de l'Institut Etnogràfic de Sofia, on estava empleat. Ell veu els vampirs com «reencarnacions dels difunts», que provenen de gent real després de la mort. Es basen en dues idees principals: la vida després de la mort i una existència independent de l'ànima, ambdues en el context d'un culte als avantpassats. Utilitzant les dades de Miceva com a punt de partida, ara vaig a complementar-les amb variacions i addicions procedents de Popov.

4. Origen.

I. Causes autodependents

- i. Els que no viuen una vida moral d'acord amb les normes locals: lladres, mentiders, borratxos, etc.
- ii. Morts prematures i no naturals: morts accidentals, homicidis, suïcidis.
- iii. Infidels i ateus.
- iv. Aficionats a la màgia.

II. Causes independents

- i. Si el cadàver no està protegit pels familiars i un animal salta per sobre d'ell.
- ii. Si no es realitzen els rituals funeraris convencionals,

és a dir, el rentat del cadàver, planyiments, ofici eclesiàstic.

- iii. Si un infant no és batejat.
  - iv. Si un nen és concebut o nascut durant els «dies impurs».
  - v. Una persona vella o morta amb una ferida gran sangonosa.
6. Atributs. En general, s'assemblen al seu predecessor, però el seu cos és tou i gelatinós sense ossos. Té els ulls vermells i sense el nas o el sentit de l'olfacte. A causa de la luxúria del vampir de la sang, hi ha la creença que el dimoni exerceix negocis en general relacionats amb la sang i/o objectes tallants: carnisser, barber o sastre.
8. Precaucions. El vampir, que està lligat a la nit, a la foscor i la mort, tem la llum i el sol en termes de símbols solars: el foc, el gall, el garbell i el gira-sol. També tem els símbols cristians: la icona, la creu i l'encens. Els objectes amb punta tenen una força especial contra ell: la falç, la destral, el ganivet, l'arç espinós, la móra i el card. S'escampen al voltant de la tomba les llavors de mill, de rosella o de mostassa. Els sedassos, arnesos teixits, boles de fil i caps de gira-sol es penjen a les portes. El cadàver és embolicat en una xarxa de pesca. Un nen deslletat no se li hauria de permetre mamar de nou.
9. Remeis. Empalament, cremar, ofegar, abocar el vi o aigua bullint o ferir amb arma de foc. Hi ha assassins de vampirs, principalment turcs, anomenat *вампируџу*² (i altres noms). La cremada pot ser simbòlica; tres dones estenen materials inflamables sobre la tomba i els cremen.

Spirovska i Vražinovski extreuen les seves dades de Macedònia dels Arxius de Folklore de Skopje i de la població de Jablanica al districte d'Struga³, on es van recollir 50 textos de vampirs, principalment de dones d'edats compreses entre l'escolar fins a la vellesa. Es componen de records personals i narracions. Segons la creença popular, l'ànima pot deixar el seu cos per breus períodes, durant els quals els mals esperits poden entrar-hi. El somni és un d'aquests moments. La mort

es percep com un somni etern. Les ànimes dels difunts viuen a la tomba, però ocasionalment visiten les seves famílies. Porten a terme accions bones o dolentes, depenent del tipus d'ànima. Les «impures» només porten mal. Ells eren dolentes en vida o van morir violentament. Si quan el sacerdot realitza el servei prescrit al 40è dia després de la mort l'ànima és a la tomba, no es convertirà en un vampir. L'evidència que es tracta d'una tradició viva és la modernització de les mesures de caràcter apotropaic; a més de les finestres i els miralls, televisors i fins i tot ràdios són coberts quan un cadàver es troba de cos present. Alguns ja no es molesten a perforar el melic del cadàver amb una agulla, a causa de les injeccions que els malalts greus ja reben dels seus metges.

La seves dades ofereixen elements del meu pla d'anàlisi sobre l'origen, l'activitat, les precaucions i el remeis. La majoria dels elements són idèntics als del material búlgar donats més amunt, però unes poques variacions: un home casat pot arribar a ser un vampir si no deixa fills; els vampirs poden aparèixer en els somnis d'un familiar; els vampirs apareixen com a estranys que són agricultors o especialment carnisers –vegeu l'exemple més a baix–; aquests estranys no tenen ombres; els vampirs carnisers han de romandre en les seves tombes els dissabtes; poden espantar la gent boja; el primer remei és perseguir el vampir del poble del costat, si no ha estat massa dolent (l'encens els fa fugir); els vampirs temen els gossos, especialment aquells amb quatre ulls, és a dir, amb taques sobre els ulls; i, els llops mengen els vampirs. El remei definitiu és contractar un *вампируџу*, que sol ser un turc. Els vilatans es reuneixen i ballen una dansa en cercle. Quan el vampir s'uneix a ells, el *вампируџу*, que és l'únic capaç de veure'l, li dispara amb un rifle. Prova de l'èxit és la sang gelatinosa, carn, excrements de bou, un «fetge d'ovella i un dels ulls d'una llebre». Les restes es bullen, es cremen i són llançades a un riu.

Basat principalment en el material de Jablanica, els autors classifiquen als vampirs d'acord amb la forma en què apareixen als vius. Ells deixen la possibilitat que hi hagi d'altres tipus en alguns indrets de Macedònia.

1. *Espòs*. Un marit mort torna per produir el nen que no va tenir en vida. L'interès pel contacte sexual no és recíproc per part de

l'esposa. Ella tracta de fugir. Qualsevol nen resultant es converteix en un *вампириџиџи*. L'indicador principal és que el marit és fred quan se'l toca.

2. *Cap de llar*. Aquest és un vampir bo que ajuda a la seva família cuidant el bestiar, proporcionar diners i roba i treballant en els camps. Es tracta principalment de vampirs que van deixar les seves famílies indigents amb nens petits. Aquests vampirs són acceptats per la por. Els supervivents no volen desfer-se'n.
3. *Malfactor*. Aquest és el tipus més comú. Danya els seus familiars i d'altres persones amb malalties greus o la mort. També ataca la propietat i la ramaderia.
4. *Carnisser*. Aquest tipus està relacionat amb la idea que els vampirs subsisteixen de la sang, dels quals els carnissers tenen àmplies provisions. En primer lloc es beu la sang de l'animal i després el mata. És una professió segura per un vampir. També és un «bon» vampir que no perjudica a ningú i que només s'ocupa de les seves pròpies necessitats. Aquest tipus, tot i trobar-se en altres parts de Macedònia, no està testificat a Jablanica. Aquí hi ha un exemple de Nikodin al districte de Veles⁴ com es troba en Spirovska i Vražinovski (1988: 80-81)ⁱⁱ:

Això realment va succeir. Als vells temps hi havia vampirs. Una vegada va morir un jove de 17 a 18 anys. Es va convertir en un vampir. Se'n va anar amb un estranger a un país estranger. Ell se'n va anar a fer una mica de diners. Es va convertir en un home, d'un vampir es va convertir en un home com nosaltres. Va anar allà. Va caminar a través de la població a la recerca de treball. La gent li preguntava. «Quin és el seu ofici?» Ell contesta: «Jo sóc carnisser». «Pregunta a algú més qui podria necessitar un carnisser». «Quin és el seu ofici?». «Jo sóc carnisser». Per desgràcia la gent no el necessita, així que no el contracten. A continuació, un carnisser passa a prop. «Quin és el seu ofici?». «Jo sóc un carnisser». «Ok, et contracto per a la meva carnisseria per vendre la carn». «Bé, treballaré per a vostè». I el va contractar immediatament.

ⁱⁱ Recollit el 1969 al poble de Nikodin, districte de Titoveles, de Stojna Ćorfijova, nascut el 1894.

Portaven bous i els degollava. Ni una gota de sang queia sobre el terra. També duïen ovelles. Ell també degollava vaques i ni una gota de sang queia a terra. I la gent va venir del seu poble. Pesava la carn a la bàscula sense pesos per tal de tallar la carn i que s'inclinés el balanç. Es posava sobre la bàscula com si s'anés a pesar. Una vegada van arribar al seu poble gent procedent de la població estrangera de la qual havia marxat. Van arribar allà des del seu poble i el van veure. Caminaven a través de la ciutat a la recerca de treball on era la persona morta del seu poble. Després continuaren i van dir: «D'on és aquest home de la carnisseria?». «Ell ha estat aquí des de fa anys». «Però», diuen, «No sabem d'on és». I després els del nostre poble van parlar. «Però, aquesta persona va morir», van dir els que havien arribat. «Deu haver-se convertit en un vampir» van dir més tard a la carnisseria. Ell no els va sentir, perquè estava a una certa distància. I ell com un vampir, ens meravellarem amb el fet que especegés el bestiar i ni una gota de sang caigués a terra. Ell talla la carn i la transporta a la bàscula per pesar-la i llavors és com si es peses ell mateix. En un moment donat un va dir: «Ell és mort i s'ha convertit en un vampir». «Però com pot ser un vampir?». «Vampir», va dir. «Farem una aposta a què ell és un vampir». «Què farem?». «Anem», va dir. «Seleccionem a algú». Que vagi a aconseguir carn. Que triï primer d'aquí, llavors d'aquí i després d'allà. Que agafi el ganivet amb una mica de sal en el seu dit. Que el punxi. Si ell no és un vampir, et donaré el meu cap». Llavors troben algú per l'indret i li ho diuen. Aquest se'n va a la carnisseria. «Amic, dóna'm un quilo o dos de carn». Va començar a tallar la carn. El que comprava la carn diu, «desitjo triar la carn». Ell pren el ganivet i el gira cap aquí, cap allà i es talla el dit. Tot [el contingut del vampir] es vessa. Per tant ell era un vampir. Tots hi van anar i el van trobar.

5. *Animal*. Aquest vampir es percep com una persona normal a casa que ajuda amb les tasques, sobretot la cura del bestiar i del treball en els camps. Pot canviar de forma, en general en un gos i se'l descobreix així.

Els tipus 1-4 representen la transformació de cadàver en vampir i el

cinquè a animal. Per tant, el procés de transformació a un vampir després de la mort és el següent:

persona → cadàver → vampir   [espòs
cap de llar → animal
malfactor]
carnisser

El temps i l'espai no permet una anàlisi completa de totes les dades presentades aquí, però calen alguns comentaris generals. Tant Miceva i Vražinovski proporcionen una àmplia evidència que els vampirs encara prosperen en els Balcans, amb l'últim descrivint l'adaptació contemporània de rituals de vampirs, com la cobertura de les pantalles de televisió i la substitució de les injeccions mèdiques per punxades d'agulla apotropaiques.

La caracterització de Miceva sobre les etapes de desenvolupament d'un vampir, com un cicle més enllà de la vida, des del *cadàver humà mort* → *força invisible* → *ombra* → *bossa de pell* → *animal* → *cadàver humà viu* donen compte dels diferents tipus d'atac testificat pels informants. La seva taxonomia reflecteixen llavors les etapes d'aquest procés basat en el patró d'activitat: *esvalotador*, *sufocador*, *bevedor de sang* i *protector*. A diferència de Vražinovski ella no considera el cas dels vampirs amistosos. La seva taxonomia es basa en com els vampirs apareixen als vius, en termes del seu rol social: *espòs*, *cap de la llar*, *malfactor*, *carnisser* i *animal* amb el *cap de la llar* i el *carnisser* sent vampirs amistosos. La seva anàlisi clarament representa les diferents formes o hipòstasi dels vampirs i els seus diferents modes d'atac. La meua investigació anterior ha demostrat que hi ha una tendència en la demonologia eslava, amb el pas del temps, que més i més tipus de dimonis han estat subsumits pel terme «Vampir». Es tracta d'un procés acumulatiu de tergiversació a través de la pèrdua de detalls, en què el significat referencial de la paraula «Vampir» s'ha expandit per abastar un dimoni darrera l'altre. Això no vol dir que els seus designadors originals hagin desaparegut. Miceva i Popov dediquen moltes pàgines a la seva descripció. El següent exemple búlgar de Nova Lovcha⁵ exemplifica tant el creixement d'un vampir des d'una

gota de sang, tant com la seva extensió referencial cap a un canviador de forma (Miceva 1994: 105-106)ⁱⁱⁱ.

Un vampir a partir de sang

Així és la manera com es va arribar per primera vegada a parlar d'una gota de sang. Per exemple, al nostre poble es va dur a terme un assassinat i on la sang va córrer, pel que sembla, es va convertir en un vampir. Hi va haver una cas així. Hi ha persones que ho van viure.

Ara, per exemple, el meu marit –nosaltres tenim quaranta anys, i vivíem allà on aquell bestiar gira cap a la dreta– Una nit un home jove que tornava a casa va veure una dona vestida de blanc. Va ser al voltant de la una, a la foscor, ell venia a casa i gairebé a la cantonada una dona vestida de blanc va tirar d'ell. En un primer moment, es va transformar en un gat, en realitat un gat mascle i ell el va empènyer amb una puntada. Tant aviat com li va donar la puntada al gat, una dona vestida de blanc va sorgir i li va donar una bufetada. «Què li ha fet aquest gat per a què li doni una puntada?» «Perquè», va dir ell, «estava bloquejant el meu camí». Quan ella li va donar la bufetada, ell es va acovardir i ella va desaparèixer a l'instant, com una ombra. La dona que se li va aparèixer, va desaparèixer.

Nosaltres teníem una àvia i tot això que jo li he dit ho sé d'ella. Al matí quan ella es va aixecar li va dir, «Vanyo, com és que vostè té una galta vermella?» Els cinc dits del mastegot eren ben visibles. «Àvia, què hi ha de dolent en la meva galta?». «Mira't al mirall!». Ell va dir: «Ahir a la nit, quan tornava a casa una dona gran em va bufetejar. Anava vestida de blanc», va explicar ell «i em va deixar amb una bufetada a la cara».

Per tal de fer una anàlisi funcional, considerem ara les següents definicions de dimoni, que he formulat a través de la recerca empírica

---

ⁱⁱⁱ Registrat el 1979 a Nova Lovcha de Zravka Malakova, nascuda el 1930.

en dades arreplegades de tots els racons d'Eslàvia:

vampir: un cos reanimat el qual retorna a la nit per atacar els vius.

revingut: ànima d'una persona morta que apareix als vius, usualment amb un desig de contacte, sovint amb una ulterior necessitat.

home-llop (transformista): persona capaç d'assumir la forma d'un llop o d'un altre animal.

poltergeist⁶: esperit misteriós i indefinit que causa moviments sobtats, fractures o aparicions i desaparicions d'objectes mòbils.

mora: un esperit de la nit que tracta de sufocar o incitar sexualment les víctimes dorments.

Els termes de Miceva per als tipus de vampirs s'equiparen força bé amb els dimonis de sobre.

esvalotador = poltergeist

sufocador = mora⁷

ombra = revingut

animal = home llop / transformista

Gràficament, per facilitar la comparació, aquests dimonis es poden diferenciar en termes de només tres factors (la forma, temps d'activitat, i l'actitud) com es mostra a continuació.

Dimoni	Forma	Temps d'activitat	Disposició
	Esperit	Nocturn	Hostil
Vampir	—	+	+
Revingut	+	—	—
Home llop	—	—	+
Poltergeist	+	—	+
Mora	+	+	+

La interpretació de Miceva de la funció social del vampir és la del trencador del tabú, amb el qual afirma les normes socials. En aquest es fa ressò de la formulació anterior de G. K. Beynan (1988): «El vampir [búlgar] per tant, es pot definir negativament en la definició de les normes socials de la seva societat: el comportament anormal causa la conversió en un vampir o se l'associa amb els vampirs». I és clar que l'abast de la funció del vampir com a impositor de les normes socials s'ha expandit en temps recents i ha absorbit almenys quatre dimonis addicionals.

Jan Louis Perkowski

Aquest article va ser publicat originalment el 1999 amb el títol «The Vampires of Bulgaria and Macedonia: an Update» a *Balkanistica*, vol. 12, pàg. 83-94. Traducció i notes amb autorització de l'autor.

Notes de la traducció

¹ Província de Blagoevgrad, al sud-oest de Bulgària, un territori reclamat pels nacionalistes de la República de Macedònia.

² Вампирџији (Vampirdzhiji).

³ Al sud-oest de Macedònia, a la zona fronterera amb Albània.

⁴ Titoveles, diu Perkowski. Titov Veles es va dir així per Josip Broz Tito, però l'any 1996 va quedar-se de nou com a Veles. Es troba al centre de Macedònia.

⁵ Nova Lovcha és una població que pertany a la municipalitat de Hadzhidimovo, a la província de Blagoevgrad, al sud-oest de Bulgària.

⁶ Terme manllevat de l'alemany, a través de l'anglès. De *poltern* (fer soroll) i *geist* (esperit), i el terme significa literalment «esperit sorollós».

⁷ En galès, «*Mare*» i en espanyol «*pesadilla*». En el folklore català correspon aproximadament a la pesanta.

Referències

- G. Koolemans Beynam (1988). «The Vampire in Bulgarian Folklore». *Vtori meždunaroden kongres po búlgaristika*, Dokladi, tom 15. [Contribucions sobre Folklore (Segon Congrés International d'estudis búlgars)]. Sofija: B lgarska Akademija na Naukite Sofia 456-465.
- Liliana Daskalova; Doroteja Dobрева; Jordanka Koceva; Evgenija Miceva (1985). *Сборник за народни умотворения и народопис. Narodna proza ot blagoevgradski okr g* (novi zapisi), LVIII, София: БАН: ЕИМ.
- Evgenija [Georgieva] Miceva [Евгения Георгиева Мицева] (1984). *Демони ни представи и персонажи в б лгарски фолклор [Demoni ni predstavi i personazi v b lgarski folklor]*. [Tesi doctoral]. София: B lgarska akademija na naukite, Institut za folklor.
- Evgenija [Georgieva] Miceva [Евгения Георгиева Мицева] (1994). *Невидими нощни гости*. София: Наука и изкуство, (В. Търново : Абагар).
- Jan Perkowski (1976). *Vampires of the Slavs*. Cambridge: MA: Slavica.
- Jan Perkowski (1986). «More on the Bulgarian Folkloric Vampire». *Second Congress of Bulgarian Studies in Sofia, May 23-June 3*.
- Jan Perkowski (1989). *The Darling: A Treatise on Slavic Vampirism*. Columbus: Slavica.
- Jan Perkowski (2012). «El vampir folkl ric búlgar». *L'Upir* 31:104-118. Traducció de «The bulgarian folkloric vampire» en el 3r Joint American-Bulgarian meeting», Boston, 1982.
- Jan Perkowski (2012). «M s informació sobre el vampir folkl ric búlgar». *L'Upir* 31:119-123. Traducció de «More on the Bulgarian folkloric vampire». Dokladi–Folklor (Vtori mezhdunaroden kongres po búlgaristika, 15) [Papers on Folklore (Second International Congress of Bulgarian Studies)]. Sofija: B lgarska Akademija na Naukite, 1988, pp. 447-455.
- Radoslav Randenkovi  (1991). *Казиваља о нечастивим сияма*. Ниш
- Leposava Spirovska; Tanas Vra inovski (1988). *Вампирите во македонските верувања и преданија [Vampirite vo makedonskite veruvanja i predanija*. El vampir dins de les creences i llegendes macedònies]. Skopje: Institut za folklor Marko Cepenkov, Makedonsko narodno tvores tvo. Narodni veruvanja i predanija, kn. 2.
- Tanas Vra inovski (1995). *Narodna demonologija na Makedoncite*. Skopje: Knigoizdatelstvo “Matica makedonska”; Prilep: Institut za staroslovenska kultura.

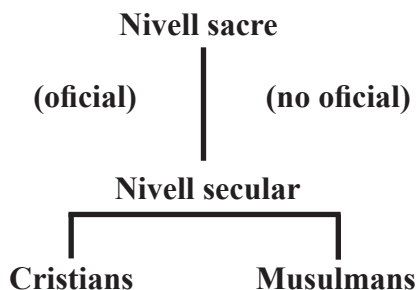
Dimonis en la tradició musulmana de Bulgària

Més del 15% de la població de Bulgària és musulmana. Ètnicament 2 terços són turcs i la major part de la resta es compon dels musulmans búlgars, que són anomenats pomacs¹. Durant més de mig mil·lenni aquests musulmans han viscut junts amb la majoria de la població búlgara ortodoxa cristiana. Això ha dut a un procés de sincretisme religiós i cultural en la seva demonologia, que estudiarem aquí. El focus principal se centrarà en tres dimonis turcs: el *cin* (comparis amb l'anglès jinni -singular-, jinn –plural– però procedent de l'àrab en els dos idiomes)², els peri i els tilsim, tots els quals s'han associat amb el vampir eslau.

A l'inici del segle XVIII, quan les terres búlgares seguien sent una part de l'Imperi Otomà musulmà, més al sud, en terres gregues es va produir un incident de vampirisme. Va ser enregistrat pel botànic francès Joseph Pitton de Toumefort en el seu diari de 1700 a 1702. El següent és un resum de la traducció a l'Anglès subministrat per Anthony Masters en el seu llibre *The Natural History of the Vampire* (1972: 77-75): Al·lilla de Míkonos un pagès que havia estat assassinat recentment va començar a aparèixer a la nit a la ciutat per amenaçar-ne la gent. Va ser declarat un vampir – *brucolaque*³, del serbi *vukodlak*, vampir– i els rituals de curació que es van fer van ser l'exhumació i l'extracció del cor del cadàver. No obstant això, els seus atacs van continuar. Es va intentar aplicar d'altres remeis. Sotmesos a la desesperació, un grup d'homes desenbeinaren les seves espases i van anar contra el taüt, però fallaren. En aquest punt, un albanès –entès com un musulmà–, que casualment passava per la població, assenyala que les espases dels cristians, forjades en la forma d'una creu, no podien fer fora el diable del cos. En el seu lloc, caldria utilitzar un sabre turc (corbat, com la lluna creixent), però aquest intent fracassa, només la cremació té èxit. Aquí no té interès el remei que es mostra eficaç, sinó la preferència d'un remei sobre un altre basat en la religió, és a dir, la premissa que un vampir musulmà ha d'ésser eliminat a través del símbol de la mitja lluna musulmana i el vampir cristià ha de ser eliminat a través del símbol cristià de la creu.

En el seu article, «La política de la religió en la reconstrucció de les identitats», Doja (2000: 423) estableix que: «El que és important en

l'anàlisi de la identitat col·lectiva no és per tant, qualsevol contingut cultural o d'afiliació religiosa específica d'un grup particular, sinó més aviat el procés de codificació de les seves diferències, el que fa les categories rellevants organitzativament» – en termes d'alteritat –. En altres paraules, quan dues comunitats que es diferencien ètnicament i religiosament interactuen dins del mateix estat, generen testimonis d'alteritat per codificar diferències com en els noms personals de cristians i musulmans que serveixen per identificar individus i comunitat, com en Ivan en front d'Alí. Aquestes etiquetes de propietat en l'àmbit religiós no necessàriament es deriven de la religió oficial. En el context de Bulgària està ben documentat que alguns elements es mogueren de l'esfera sacra – és a dir, de la religió que es divideix en oficial o sacerdotal i no oficial o d'àmbit familiar– i l'esfera secular –folklore–. La migració dels elements culturals poden ser ambdós vertical: des de l'esfera sacra fins l'esfera secular o viceversa; i, també horitzontal en el pla secular menys limitat, a través de línies religioses, ètniques i lingüístiques (Zhelyazkova 1994: 165-166; Perkowski 1999: 219). Només cal imaginar la lletra T invertida **⊥**.

Un exemple de la primera migració vertical i horitzontal seria l'intercanvi d'ous de pasqua de color vermell entre veïns cristians i musulmans. Més concretament és la tradició de vampirs búlgars. En les relacions de compatibilitat i incompatibilitat entre cristians i musulmans a Bulgària, l'equip de recerca va trobar un resultat d'una migració entre cristians i musulmans a Bulgària: «els morts, els vampirs i els guls que han tornat a la vida són un gran perill conegut per tots, independentment de la seva fe i el seu origen» (Zhelyazkova; Nielsen 1995: 166).

Malgrat que els turcs musulmans i eslaus cristians búlgars comparteixen la mateixa por pels vampirs, els assignen les seves

pròpies etiquetes per referir-se a aquest dimoni en una forma anàloga a la dels grecs cristians i els turcs musulmans a Míkonos que va emprar curacions vampirs basades en els simbolisme popular cristiana musulmà. Evgenija Miceva en la seva tesi inèdita sobre demonologia búlgara estableix que hi ha 73 noms per al vampir, sent el primari «vampir». Dins d'aquest grup els noms d'origen turc són –donats aquí, en les seves formes de Bulgària– *dzhin*, *peri* i *talasŭm* (Perkowski 2012: 125). Encara que alguns parlants búlgars empren els termes turcs, són utilitzats principalment pels búlgars de parla turca. - Són aquestes etiquetes que vinculen el vampir de la cultura eslava búlgara i el de la cultura musulmana búlgara realment intercanviables?

Georgieva Ivanichka ha escrit un estudi etnogràfic dels alevís búlgars, és a dir, seguidors d'Alí, una secta turca xiïta (Ivanichka 1991: 89-90, 172). Hi ofereix algunes dades sobre la seva demonologia: vampir – *cin*, en turc –. «Es creu que, si immediatament després de morir el difunt és enterrat, es converteix en un vampir ... Les persones no tenen la capacitat de veure els vampirs ...». Del *peri* ella diu: «El vampir (*peri*) és invisible. Desapareix durant el dia i no pot fer mal, però durant la nit quan una persona o animal frega contra d'ell moren o emmalalteixen greument. Per protegir-se contra aquest ésser sobrenatural es posa una branca d'espí blanc al cap i als peus d'un cadàver a la tomba. El *peri* no té ni forma humana ni animal, sinó que és un esperit. Per protegir les persones i els animals d'ell, durant el Köfür¹ escampen mill al llarg de la tanca que envolta tota l'eixida i llavors no serà capaç de fer mal a la família durant tot un any» I, finalment, el «*tŭlsŭm* (*tŭlsŭm*) significa una força oculta, un secret inescrutable. Si una determinada persona té un talent o alguna cosa que el fa diferent dels altres, es diu que posseeix un *tŭlsŭm*».

Tot i que les tres descripcions difereixen en els detalls i la descripció *tŭlsŭm* ni tan sols és una reminiscència d'un «típic» vampir, tots ells tenen una cosa en comú. Aquests tres dimonis són no corporals, són esperits invisibles. En el *Diccionari Enciclopèdic de la mitologia búlgara*, en lla mitologia búlgara, en l'entrada de vampir (Стойнев 1994: 45-46) inclou el

---

Es tracta de la festa aleví similar als dies previs a la festa cristiana ortodoxa de Sant Jordi.

següent: «... Els ritus funeraris tradicionals abunden en els actes màgics i conjurs més diversos encaminats a evitar l'encarnació dels esperits ... Si l'esperit, que s'ha reencarnat en un vampir, no es destrueix abans del 40è dia després de la mort de la persona, el dimoni pren la carn i la sang i comença a viure entre la gent...». Aquí, en la tradició cristiana, el vampir búlgar és una reencarnació, la persona morta ressuscita de la mort mogut per un esperit maligne. Després del que s'ha anteriorment, s'ha de concloure que el vampir búlgar no es diferencia només de nom, sinó també en el concepte segons la comunitat religiosa. Per als musulmans turcs, és un esperit invisible i per als búlgars eslaus cristians, és un cos reencarnat. Aquesta diferència essencial en llurs demonologies emana d'una diferència fonamental i litigiosa en les seves teologies, que s'ha desplaçat verticalment cap avall des de l'esfera sacra a l'esfera secular, com una forma de mantenir la visió del món de cada una de les comunitats religioses, mentre que comparteixen el vampir dimoni en el folklore comú.

En l'obra Borrmans *Guidelines for Dialogues Between Christians and Muslims* l'Alcorà és citat dient: «Així mateix, no és adequat que Déu participés en la vida de la humanitat i passés per l'experiència de la mort ...» (Borrmans 1981: 80-81). És a dir, les doctrines cristianes de l'Encarnació i la Resurrecció – Déu fet home – són rebutjades pels musulmans. Aparentment, els cristians i els musulmans han donat un paper a aquest dimoni sobre la base de llurs teologies evidentment sense saber-ho, a nivell sacre no oficial. Els cristians veuen el vampir com la reencarnació maligne i li assignen el paper d'un cos ressuscitat i els musulmans d'un esperit maligne invisible, tal com els cristians perceben Déu com la Santíssima Trinitat i els musulmans perceben Déu com un esperit pur no corporal.

En un altre lloc he demostrat que el vampir folklòric europeu es va originar entre els eslaus balcànics cap al final del primer mil·lenni (Perkowski 1989). Amb el temps es va estendre a les comunitats veïnes: Els grecs assimilaren tant el dimoni com el terme eslau com ja s'ha demostrat en el relat de Toumefort. Els romanesos assimilaren el dimoni i li van donar el seu propi nom – Moroi i Strigoi –, com ho van fer els turcs amb els tres termes en discussió. No obstant això, els turcs van canviar la seva relació amb els eslaus balcànics al final

del segle XIV, quan es van convertir en senyors feudals i, les terres búlgares van ser colonitzades. Això va conduir a un major contacte diari entre les dues comunitats i per tant, un major sincretisme mitjançant la transferència lateral a nivell secular.

En les seves creences i rituals la tradició dels vampirs eslaus està plegada de simbolisme cristià, com hem vist en el dogma de la resurrecció del cos. Un altre símbol potent és el de la sang. La qualitat redemptora de la sang de Crist vessada a la creu i anticipada per la seva simbolització amb forma de vi en el Sant Sopar, contrasta marcadament amb l'alimentació del vampir depredador de la sang dels animals i dels éssers humans contra la qual el vi serveix com una cura. D'altra banda, l'Alcorà prohibeix als musulmans de menjar «la carronya i la sang i la carn porcina». Tinguem en consideració també que el vi està prohibit per als musulmans. Aquest tabú de la sang, no compartit pels cristians, també es reflecteix en els patrons d'alimentació dels vampirs musulmans. En una narració dels turcs búlgars procedent d'un poble proper Isperix⁴ relata que «els *dzins* són esperits malignes invisibles que sufoquen les persones» (AIF: 76), mentre que en contrast amb el Diccionari Enciclopèdic de la mitologia búlgara diu: «... [el vampir] es beu fins la sang dels animals domèstics ... és ... un sac ple de sang ... la matança d'un vampir [consisteix en] la perforació de la seva tomba amb una branca d'espí blanc [símbol de la corona d'espines de Crist] i abocar vi bullint al forat...» (Стойнев 1994: 45-46). Aquest exemple és una prova més que els cristians búlgars perceben tant el seu Déu i els seus vampirs en termes de carn i ossos, mentre que els musulmans búlgars perceben el seu Déu i els seus vampirs com esperits no tangibles, una visió totalment diferent de la de l'«altre món».

Encara que hi va haver una forta resistència contra la secularització eclesiàstica durant l'era comunista, aquestes diferències religioses fermament salvaguardades en un nivell sacre no oficial, encara persisteixen en el folklore búlgar, però menys clarament, ja que la potència d'aquest dimoni davalla i convergeix cap un sincretisme amb el conjunt de la mitologia menor de Bulgària. Un vampir amb qualsevol altre nom no funciona igual. Déu no ho vulgui!

Jan Louis Perkowski

Aquesta contribució va ser dictada publicada amb el títol «Demons in the lore of Bulgaria's Moslems» a the *Bulgarian studies Association Conference*, Columbus, OH, 2003. Traducció i notes amb autorització de l'autor.

Notes de traducció

¹ En búlgar Помаци, en grec Πομάκοι, en turc Pomaklar. No està gens clar l'origen etimològic del terme. Es tracta d'un grup nadiu de població eslava musulmana a algunes parts de Bulgària, Turquia, Grècia, la República de Macedònia, Albània i Kosovo. Parlen búlgar com la seva llengua nadiua i alguns també fluidament el turc, l'albanès o el grec com a segona llengua. L'origen del Pomacs ha estat polèmic, però se'l considera avui normalment descendents de búlgars nadius que es convertiren a l'Islam durant el govern de l'Imperi Otomà als Balcans.

² En català el terme que se'n deriva és *geni*.

³ *Vricolac*.

⁴ Исперих; i, en turc Kemallar. És una població al nord-est de Bulgària, a la província de Razgrad.

Referències

- Maurice Borrmans (1981). *Guidelines for Dialogue between Christians and Muslims*. New York: Paulist Press.
- Albert Doja (2000). «The politics of religion in the reconstruction of identities: the Albanian situation». *Critique of Anthropology*, vol. 20, núm. 4: 421-438.
- Джинове [gins]. *АИФ* [AIF] viii núm. 12, 76 # 59 Arxiu de I [AIF] viii núm. 12, 76 # 59 Arxiu de le Folklore de Sofia.
- Георгиева Иваничка [Georgieva Ivanichka] (1991). *Българските Алиани*. София: университетско издателство Св. Климент Охридски.
- Anthony Masters (1972). *The Natural History of the Vampire*. New York: G.P. Putnam's Sons.
- Jan Perkowski (1989). *The Darkling: A Treatise on Slavic Vampirism*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Jan Perkowski (1999). «On the Legend of Demir Baba, the Iron Father,» *Zeitschrift für Balkanologie*, 34 (2): 214-221.
- Jan Perkowski (2012). «Els vampirs de Bulgària i Macedònia: una actualització». *L'Upir*, núm. 31: 12-137 [Edició original 1998].
- Анани Стойнев [Anani Stoinev] (ed.) (1994). *Българска митология*. Енциклопедичен речник [Diccionari enciclopèdic de mitologia búlgara]. София: ГМ & Логис.
- Antonina Zhelyazkova (1994). *Relations of Compatibility and Incompatibility Between Christians and Muslims in Bulgaria*. Sofia: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations Foundation.
- Antonina Zhelyazkova; Jorgen Nielsen (1995). *Relations of Compatibility and Incompatibility between Christians and Muslims in Bulgaria*. Sofia: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations Foundation.

L'UPIR

Butlletí de Cercle V

ISSN: 2014-2846

Edició: Josep Fígols i Francesc Casanova

Muntatge: JF&A

Correcció lingüística externa: Núria Ribas

Correspondència: contacte@cercle-v.org

www.cercle-v.org

